OPONENTSKÝ POSUDEK

Jméno diplomanta/diplomantky:	Ondřej Uličný
Téma práce:	Právní gramotnost studentů SŠ/VŠ
Rozsah práce:	159 320 znaků
Datum odevzdání práce:	8. 8. 2019

1. Aktuálnost (novost) tématu

Téma hodnotím jako relativně nové, což je dáno především jeho okrajovostí v právní vědě.

2. Náročnost tématu na teoretické znalosti, vstupní údaje a jejich zpracování a použité metody

Tématicky práce stojí na pomezí mezi oblastmi práva a vzdělávání. Mezioborovost tak klade zvýšené nároky na práci s teoretickými znalostmi, vstupními údaji a jejich zpracováním a použitými metodami. Musím nicméně konstatovat, že tyto zvýšené nároky nebyly naplněny. (Více níže.)

3. Formální a systematické členění práce

Práce je členěna relativně systematicky. Po kapitole věnující se právní gramotnosti následuje kapitola týkající se právních principů. Na ní navazuje kapitola pojednávající o „výukovém pojetí aplikace právních principů".

Za zdařilé považuji úvodní a závěrečné části jednotlivých kapitol, ve kterých se autor snaží posílit koherenci textu tím, že na úvod kapitolu vždy uvádí do kontextu ostatních kapitol a na závěr shrnuje nejdůležitější sdělení v kapitole obsažená. Rovněž za zdařilou, a koherenci přispívající, považuji řadu vnitřních odkazů.

4. Vyjádření k práci

Hodnocení práce ve mně vyvolává rozpaky. Je zjevné, že za ní stojí diplomantovo nemalé úsilí a snaha vypracovat text, který bude prospěšný pro středoškolské učitele a učitelky a který usnadní jim i jejich studentům a studentkám nesnadnou orientaci v právu. Od přečtení prvních stránek se však nemohu zbavit dojmu, že diplomat k řečenému využil nesprávnou platformu. Text působí dojmem, jako by jeho hlavním cílem bylo vypracování tzv. Mapy právních principů (Příloha č. 3) a Příručky pro učitele Mapu rozebírající (Příloha č. 4) a odborná část textu byla vypracována toliko sekundárně a *ex post* proto, aby Mapa a Příručka mohly sloužit *i* jako kvalifikační práce. Na řadě míst tak čtenář nabývá dojmu, že se spíše než o diplomovou práci jedná právě o příručku pro právní laiky (byť na poměry příruček vysoce poučenou).

Jedním z hlavních smyslů diplomové práce obhájené na právnické fakultě má být osvědčení diplomantovi schopnosti *kriticky* pracovat s právními zdroji, lhostejno zda se jedná o právní předpisy, judikaturu či odbornou literaturu. Právní tématice se diplomat věnuje v první a druhé kapitole, ve třetí toliko zprostředkovaně. Jak v první (právní gramotnost), tak ve druhé kapitole (právní principy) je diplomatova práce se zdroji spíše povrchní, ledabylá a nepromyšlená do důsledků. Za příklad může posloužit už samotné vymezení pojmu právní gramotnost a práce s ním. Na str. 7 diplomat představuje definici; právní gramotností má být „*schopnost porozumět slovům použitým v právním kontextu, vyvodit z nich [odpovídající] závěry, a posléze na základě těchto závěrů [přiměřeným způsobem] jednat*". Podivně působí už skutečnost, že diplomat do definice vložil v hranatých závorkách vlastní (?) specifikaci stran závěrů a jednání. (Což naopak vyplývá z diplomantova korektního citování anglického originálu.) Čtenáře by pak zejména zajímalo, z jakého důvodu se v definici objevil korektiv jednání *přiměřeným způsobem*. Odpověď, proč byla definice tímto způsobem modifikována, mu však text nenabídne.

Diplomat dále na definici navazuje a konstatuje (str. 8), že uvedené pojetí právní gramotnosti zahrnuje i vnitřní přesvědčení, že je smysluplné svá práva vymáhat. Ani při opakovaném čtení definice jsem nebyl s to z ní řečený závěr dovodit. Zdá se mi naopak, že ne nerozumným závěrem vysoké právní gramostnosti tak, jak je definována, může být i rozhodnutí věc právně vůbec neřešit a svá práva nevymáhat (kupříkladu z důvodu nákladnosti – nejen finanční – vedení sporu, z důvodů vědomí důkazní nouze apod.), případně věc řešit, avšak mimoprávním způsobem.

Povrchně působí i porovnání pojmů *právní gramotnosti* a *právního vědomí*. Autor zde, podobně jako v celé první kapitole, vychází především z knihy svého školitele *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů*, respektive ze společného díla jeho školitele a dalších dvou autorů *Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání*. Na tom jistě není nic špatného, ovšem za předpokladu, že by se autor pustil do detailnější analýzy obou pojmů a nenechal se – místy až slepě – inspirovat školitelovým textem. Právní vědomí se má skládat ze složek (i) znalosti práva a (ii) mínění o právu. Právní gramotnost má vedle dvou zmíněných tvořit ještě složka nazývaná (iii) právní dovednosti. Už letmé nahlédnutí do základní literatury nicméně ukazuje, že přístup – přinejmenším k právnímu vědomí – nemusí být jednotný. V pojetí Viktora Knappa (*Teorie práva*) je kupříkladu velmi sporné, zdali je znalostní složka vůbec součástí právního vědomí. Jistě, autor se po úvaze může přiklonit k jinému názoru, úvaha by však měla být v textu patrná. Podobně učebnice kolektivu Boguszcak-Čapek-Gerloch píše sice o znalosti práva, nicméně v i jejich podání jde o představy lidí o právu, a ty se mohou výrazně lišit „skutečnému“ právu. Podobné úvahy a nuance text zachycuje naprosto nedostatečně.

Pokud by nějaká část práce měla být zpracována detailně a precizně, je to přitom ta část, která čtenáře seznamuje se základními pojmy. V dalších částech práce se základními pojmy dále pracuje, a pokud čtenáři nebyl poskytnut jejich jasně, respektive přesvědčivě vymezený obsah, čtenář zkrátka neví, co přesně má autor na mysli, když pojmy používá. V případě nepřesvědčivého vymezení pak dochází k ještě méně vhodné situaci, neboť čtenář autorovi zkrátka nedůvěřuje.

Čtenářovu důvěru v text snižuje dále skutečnost, že se dojem povrchnosti a ledabylosti objevuje i na dalších místech práce. (Např. na str. 9 nalezneme větu, která má doložit, že středoškolští studenti jsou významnou složkou populace České republika. Věta zní „*Přibližně 4 % populace se na první pohled nemusí zdát jako příliš významná část, to je však dáno mimo jiné obecným stárnutím populace.*“ Z věty se zdá, že diplomat se snaží čtenáře přesvědčit o pochybném závěru, že 4 % *nejsou tak málo*, protože kdyby se změnil způsob výpočtu a nezapočítávali by se staří lidé, šlo by o číslo vyšší. Nemohu se zbavit dojmu, že se jedná v nejlepším případě o nedůslednost, v horším případě o snahu „reinterpretovat“ fakta tak, aby lépe odpovídala vytyčeným záměrům (ukázat, že kategorie středoškolských studentů je početná), což je v odborné práci naprosto nepřípustné.

Podobně pochybně působí práce s výzkumem na str. 13, který se zaměřoval na lidi ve věku 15-25 let. O tomto vzorku diplomat tvrdí, že „*z větší části odpovídá věkové skupině studentů gymnázií v České republice“*, což není pravda. A to ani v případě, že bychom neuvažovali osmiletá a šestiletá gymnázia. Studentům gymnázií bývá obvykle nejvíce 19 let, když gymnázium opouštějí. Větší část vzorku, respektive přinejmenším polovina z něj, se tak týká lidí ve věkovém intervalu od 20 do 25, tj. pro účely práce v intervalu irelevantním. Ve výčtu podobných nedostatků bych mohl pokračovat, za všechny však už zmíním pouze citaci ze Závěru, která autorovu pojmovou roztěkanost ilustruje i pro oblast stojící mimo odbornou sféru: „*Cizí stát, v němž každý mluví zcela nesrozumitelným jazykem. I tak lze popsat právní řád z pohledu laika. A přitom se znalost práva a porozumění právním pojmům předpokládá, neboť platí, že neznalost práva neomlouvá.*

Jak tedy pomoci člověku, jenž stojí osamocen uprostřed cizího města, s odlišnou architekturou, než na kterou je zvyklý, s označeními, kterým nerozumí?“ Jedná se o opakování dvojího typu metafory (metafora cizího státu s odlišným jazykem a metafora cizího města s neznámou architekturou), kterou autor využívá i v jiných částech práce. Na tomto místě je však z těžko pochopitelných důvodů spojena v metaforu jednu, ve které se z plochy cizojazyčného státu bez upozornění a zdůvodnění skáče do neznámého města s neznámým stavitelstvím.

Z rozsahových dovodů nepojednávám druhou kapitolu obdobně detailně. Konstatuji proto toliko závěr, že trpí podobnými nedostatky, jako kapitola první. Za hlavní z nich považuji opět nedostatečnou diskusi a kritičnost při práci s hlavním inspiračním zdrojem, knihou *Říše principů* Jana Wintra. Diplomat sice uvádí i další zdroje tematiku právních principů pojednávající, jedná však spíše o arbitrátní zmínky, než o hlubší analýzu. Konečně, i práce s *Říší principů* je podřízena autorovu záměru zpracovat Mapu, než snahou o kritické hodnocení jejího obsahu.

Ze stejných důvodů pojednám stručně také o kapitole třetí, která se nese v podobném duchu, jako kapitoly předcházející. Např. na str. 40 stojí konstatování, že „*Druhá kapitola této práce se zabývala obecnými předpoklady a výhodami právních principů pro výuku práva na gymnáziích;“*, což je opět závěr velmi pochybný. Druhá kapitola je především věnována popisu přístupu Jana Wintra k právním principům. V kontextu třetí kapitoly však považuji za závažnější příklad ze str. 44 a str. 46. Diplomat zde korektně upozorňuje čtenáře na to, že Mapa není mentální mapou. Dále v textu však pojednává o jejich podobnostech, aniž by se důsledně věnoval pouze letmo zmíněnému zásadnímu rozdílu mezi oběma „metodami“ a jeho dopadu na jejich srovnávání. Aby mentální mapa mohla vůbec být nazvána mentální mapou, je nezbytné, aby vznikala originální a unikátní činností každého jednotlivce. Právě proces *vznikání* mentální mapy představuje nezvýznamnější přínost pro jejího autora, neboť je to on, kdo *hledá* klíčová slova, *posuzuje* souvislosti a na závěr *formuluje* prostorové rozvržení mezi termíny a jejich vztahy. Mentální mapa problematiky právních principů středoškolského studenta by tak – i s autorovým odkazem na konstruktivizmus – s vysokou mírou pravděpodobnosti vypadala naprosto jinak, než Mapa, kterou vytvořil student 5. ročníku právnické fakulty.

Odhlédnout totiž nelze ani od skutečnosti, že aby mohla být mentální mapa vytvořena, musí být z *čeho* ji tvořit. Mentální mapa rozsahem odpovídající Mapě může představovat přehledné zachycení práva, ovšem generované osobou, která na právnické fakultě prošla intenzivním výcvikem právních znalostí. Nikoli středoškolským učitelem či učitelkou, tím méně studentem či studentkou, kteří mají k dispozici nepředstavitelně menší množství „stavebního materiálu“. A tak, i kdybychom odhlédli od všech výše uvedených nedostatků a výtek a soustředili se na diplomantovu upřímnou snahu pomoci učitelům a učitelkám s pochopením práva, z osobní zkušenosti se středoškolskými učiteli a učitelkami základů společenských věd musím konstatovat, že mám pochybnost, že by podobný nástroj vůbec zvažovali využívat. Domnívám se, že právní principy drtivá většina z nich považuje za pojem nesmírně abstraktní, pod kterým si svedou představit nemnohé. K tomu, aby se nástroj stal skutečně používaným, by se tak muselo přikročit k detailnímu seznamování učitelů a učitelek s ním. (V příloze č. 4 uvedená Příručka je dle mého soudu nedostatečná, respektive vychází z nepřesného dojmu o skutečnosti, totiž, že problematika právních principů je středoškolským pedagogům a pedagožkám známá a toliko se jim připomíná.) I v tomto případě by však Mapa (byť i ve své „slepé“ variantě; Příloha č. 2) nezbytně postrádala prvek samostatné činnosti, *vytváření* mapy.

Jinými slovy, při zachování současného stavu a bez paralelní nabídky masivního doškolování v rámci dalšího vzdělávání pedagogů, chovám pochybnost i o využitelnosti produktu upřímné snahy pomoci, a tím i o splnitelnosti cíle práce zvolenými prostředky.

Z řečeného vyplývá, že jsem připraven práci nedoporučit k obhajobě. S přihlédnutím ke světlým momentům práce si však svedu představit obhajobu práce natolik kvalitní, že by bylo možné ji v posledku hodnotit jako dobrou.

5. Kritéria hodnocení práce

Splnění cíle práce	Domnívám se, že v práci nedošlo ke splnění cíle – nalézt způsob, který by mohl napomoci středoškolským pedagogům zajistit, aby si studenti ve výrazně omezeném čase osvojili co nejširší spektrum znalostí, dovedností a postojů v oblasti práva, které by jim umožnili lépe se orietovat v dnešní normami protkané společnosti (str. 5). I kdyby tento cíl naplněn byl, vznáším pochybnost, zdali takový má být cíl diplomové práce obhajované na právnické fakultě.
Samostatnost při zpracování tématu včetně zhodnocení práce z hlediska plagiátorství	Práce působí dojmem samostatného zpracování, elektronická kontrola práce nenasvědčuje plagiátorství.
Logická stavba práce	Osnova práce je stavěna logicky, k nedostatkům jednotlivých kapitol vizte výše.
Práce se zdroji (využití cizojazyčných zdrojů) včetně citací	Práce staví zdánlivě na široké škále zdrojů. Při bližším pohledu se ale více pracuje toliko s dvěma pracemi Michala Urbana a jednou Jana Wintra. Dalšími využívanými zdroji jsou učebnice (vysokoškolské, ale i středoškolské), přičemž řada z nich se týká rozebírané právní problematiky spíše volně.
Hloubka provedené analýzy (ve vztahu k tématu)	Hloubka provedené analýzy je nevysoká. (V podrobnostech vizte výše.) Odborné podklady nejsou v práci většinově skutečně analyzovány, odkazy na ně slouží spíše jako účelový poukaz na to, že vytvoření Mapy se (alespoň v nějaké míře) opírá o odbornou literaturu.
Úprava práce (text, grafy, tabulky)	Úprava práce je bez významnějších nedostatků, s výjimkou názvu práce, který obsahuje nejenom naprosto nevhodně použité zkratky SŠ a VŠ, navíc oddělené lomítkem, ale taktéž zkratku VŠ obsahuje naprosto zbytně, neboť podtitul diplomové práce redukuje její obsah toliko na výuku na gymnáziích. Práce obsahuje občasné typografické a jim podobné nedostatky. (Např. *viz* není zkratkou, a tak za ním není třeba psát tečku – str. 8 a další; str. 10 chybí mezera mezi indexy 16 a 17; str. 18 *orientace v práva*; str. 29 zdvojená čárka za indexem 102 apod.)
Jazyková a stylistická úroveň	Jazyková a stylystická úroveň práce nevybočuje z požadavků na diplomovou práci.

6. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě

Navzdory řečené kritice zpracování považuji myšlenku využití právních principů při poznávání práva za myšlenku originální. S přihlédnutím k výtkám výše – platí, že se jedná i o myšlenku nosnou? Znovu a kriticky zhodnoťte přínosy takového přístupu a rizika, která se mohou na cestě při jeho uskutečňování objevit.

Doporučení/nedoporučení práce k obhajobě	Práci doporučuji k obhajobě s výhradou vysoce kvalitní obhajoby (viz výše).
Navržený klasifikační stupeň	Dobře. (S výhradou výše uvedenou.)

V Praze dne 13. 9. 2019

Tomáš Friedel
oponent